

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ТЕКСТУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВСТАНОВЛЕННЯ МОВНОЇ ДОСТОВІРНОСТІ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

Володимир ОЛЕКСЕНКО

доктор філологічних наук,
професор кафедри української і слов'янської
філології та журналістики,
Херсонський державний університет
<https://orcid.org/0000-0002-1358-6325>
volodymyr.oleksenko@gmail.com

У статті кваліфіковано лінгвістичну експертизу тексту як один із найважливіших напрямів сучасного прикладного мовознавства. З'ясовано сутність поняття «мовна достовірність», визначено завдання, об'єкт та методи лінгвістичної експертизи. Проаналізовано особливості практичного застосування експертного аналізу у правовій, медійній та академічній сферах.

Ключові слова: лінгвістична експертиза, мовна достовірність, текст, семантичний аналіз, комунікативний намір.

Вступ. Сучасний інформаційний простір характеризується надзвичайною кількістю різноманітних текстів – від медійних до юридичних, від художніх до академічних. У таких умовах виникає потреба в перевірці автентичності, коректності й достовірності мовного матеріалу. Лінгвістична експертиза тексту стає важливим інструментом оцінювання змісту, смислових акцентів і комунікативного впливу. Вона поєднує мовознавчі, логіко-семантичні та правові методи аналізу, що дає змогу комплексно досліджувати тексти з метою встановлення їхнього змісту, підтексту та комунікативних намірів автора. Завдяки міждисциплінарному підходу експерт має змогу не лише виявити мовні особливості – лексичні, граматичні чи стилістичні, а й оцінити логічну послідовність висловлювань, семантичні зв'язки між елементами та їхній вплив на сприйняття змісту. Поєднання лінгвістичних методів із правовими критеріями забезпечує об'єктивність і точність у витлумаченні текстової інформації, особливо коли йдеться про визначення фактів наклепу, образи честі і гідності, маніпуляцій або прихованого змісту в публічних висловлюваннях.

Теоретичні засади лінгвістичної експертизи. Лінгвістична експертиза – це вид науково-практичної діяльності, спрямований на встановлення значення, змісту та комунікативної функції мовних одиниць у певному контексті [1; 2].

Об'єктом експертизи може бути будь-який текст – письмовий, усний, електронний чи мультимедійний, що потребує фахового тлумачення. До **основних завдань** лінгвістичної експертизи належать: **виявлення** фактів мовної маніпуляції або викривлення інформації; **визначення** ступеня образливості, дискримінації чи приниження честі; **аналіз** авторства тексту; **встановлення** смислових суперечностей або двозначності висловлювання; **оцінювання** відповідності тексту нормам сучасної української літературної мови. **Методологічно експертиза спирається на лінгвістичний, семантичний, прагматичний і стилістичний аналізи, а також на принципи об'єктивності, системності й контекстуальної зумовленості.**

Таким чином, лінгвістична експертиза виступає важливим інструментом, що забезпечує об'єктивний аналіз мовних фактів, виявлення смислових, стилістичних і прагматичних особливостей тексту, науково обгрунтовану інтерпретацію тексту в юридичній практиці, та сприяє встановленню істини у правових, наукових чи суспільно-наукових контекстах, у спірних мовних ситуаціях. Вона дає змогу глибше зрозуміти зміст висловлювань, інтерпретувати їх відповідно до мовних норм і комунікативних намірів автора, а також оцінити можливий вплив мовних засобів на адресата.

Практичні аспекти проведення лінгвістичної експертизи. На практиці лінгвістична експертиза активно застосовується у судовій, медійній, освітній та видавничій сферах.

У **судовій практиці** експертиза допомагає встановити зміст висловлювань, що можуть мати наклепницький або принизливий характер, визначити авторство текстів або ідентифікувати приховані смислові підтексти, забезпечити всебічне, повне й об'єктивне дослідження обставин справи, що потребують спеціальних знань у певній галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла. Вона є одним із найважливіших інструментів доказування, оскільки дає змогу встановити факти, які не можуть бути з'ясовані без належного фахового аналізу. Висновок експерта має значну доказову силу та сприяє формуванню внутрішнього переконання суду на етапі ухвалення рішення. Завдяки експертизі суд має змогу не лише уточнити окремі деталі, а й комплексно оцінити взаємозв'язок між доказами, що підвищує рівень обгрунтованості судових актів. Таким чином, судова лінгвістична експертиза виконує не лише допоміжну, а й превентивну функцію, оскільки сприяє недопущенню судових помилок і забезпечує реалізацію принципу верховенства права.

У **медіапросторі** лінгвістична експертиза використовується як важливий інструмент мовного контенту, спрямований на виявлення порушень мовних, етичних і правових норм. Вона допомагає визначити, чи містять публікації, телепередачі, інтернет-пости або рекламні матеріали елементи маніпуляції, мови ворожнечі, дискримінації, наклепу чи неправдивої інформації. Крім того, лінгвістична експертиза в медіасередовищі виконує регулятивну та превентивну функції – сприяє формуванню культури, відповідального мовлення, забезпеченню достовірності інформації та захисту честі, гідності й репутації осіб. Вона застосовується також у судовій практиці під час розгляду прав, пов'язаних із дифамацією, порушенням авторських прав чи поширенням фейкових новин. Отже, у сучасному медіапросторі лінгвістична експертиза стає не лише науковим інструментом аналізу текстів, а й соціально значущим механізмом підтримання етичних стандартів і правової відповідальності у сфері масової комунікації.

В **освітньому середовищі** експертний аналіз допомагає виявити плагіат, встановити ступінь авторської самостійності, оцінити наукову доброчесність, забезпечити об'єктивну оцінку якості навчального процесу, ефективності педагогічних методик та результативності освітніх програм. Завдяки залученню фахівців із відповідних галузей, такий аналіз дозволяє виявити сильні й слабкі сторони навчальної діяльності, сформулювати конкретні рекомендації для її

вдосконалення. Крім того, експертний аналіз сприяє підвищенню рівня професійної компетентності фахівців, упровадженню інноваційних технологій навчання, а також формуванню культури постійного саморозвитку й самооцінювання в освітніх закладах.

Практична цінність лінгвістичної експертизи полягає у можливості точно інтерпретувати зміст тексту відповідно до мовних норм і наміру автора, що особливо важливо в умовах інформаційних конфліктів, здатності забезпечувати ефективне застосування лінгвістичних знань у різних сферах суспільної діяльності. Зокрема результати такого аналізу активно використовуються в юридичній практиці з метою інтерпретації змісту висловлювань, виявлення фактів дифамації, мовної агресії чи маніпулятивного впливу, а також у процесі встановлення авторства тексту. Проведення лінгвістичної експертизи сприяє підвищенню рівня об'єктивності під час оцінювання мовних фактів і мінімізує ризик упереджених суджень. Окрім правової сфери, експертні лінгвістичні дослідження мають важливе значення для медійного простору, де вони допомагають визначити рівень етичності, достовірності та точності публічних висловлювань. У сфері освіти лінгвістична експертиза сприяє формуванню культури мовлення, правомовної компетентності й розвитку критичного мислення. Отже, її роль полягає у забезпеченні гармонійної та відповідальної комунікації в сучасному суспільстві.

У **видавничій сфері** лінгвістична експертиза посідає важливе місце в системі контролю якості текстової продукції. Основним завданням є забезпечення відповідності мовного матеріалу сучасним нормам української літературної мови, дотримання стилістичної цілісності, логічної послідовності та комунікативної доцільності викладу. Проведення лінгвістичної експертизи дає змогу оцінити текст з погляду коректного вживання термінології, адекватності мовних засобів змістовим і жанровим вимогам, а також визначити рівень його інформаційної та естетичної якості. У контексті видавничої діяльності така експертиза є запорукою підвищення культури мовлення у друкованих і цифрових виданнях, сприяє дотриманню етичних норм комунікації, запобігає появі мовних порушень, елементів плагіату та мовної дискримінації. Крім того, високий рівень лінгвістичної експертизи формує позитивний імідж видавництва, підвищує довіру з боку авторів, читачів і партнерів, а також утворює його як професійного суб'єкта на ринку інформаційно-комунікаційних послуг.

Мовна достовірність як критерій експертизи. Поняття мовної достовірності охоплює відповідність тексту фактичним реаліям, його семантичну точність, граматичну правильність та комунікативну адекватність. Мовна достовірність є однією з ключових ознак етичної та професійної комунікації. Вона передбачає не лише точність передавання інформації, а й відсутність будь-яких маніпуляцій, викривлень чи упереджених інтерпретацій фактів, прихованого смислового тиску й порушень етичних норм спілкування. Такий підхід унеможливорює використання мовних засобів як інструменту впливу на свідомість адресата з метою нав'язування певних оцінок або позицій. Мовна достовірність також може означати дотримання морально-етичних норм спілкування: *повагу до співрозмовника, толерантність у висловлюваннях,*

уникнення агресивної чи дискримінаційної лексики, вона базується на чесності мовця, його прагненні зберегти автентичність вислову та забезпечити прозорість комунікативного наміру. Дотримання мовної достовірності сприяє формуванню довіри між комунікантами, підвищує якість мовного середовища й забезпечує ефективність спілкування, в якому слово виконує не маніпулятивну, а пізнавально-ціннісну функцію. Експерт, аналізуючи текст, зважає не лише на значення мовних одиниць, а й на контекст, інтонацію, прагматичну мету висловлювання. Саме тому експертиза передбачає комплексний підхід, де поєднуються лінгвістичний, психологічний та комунікативний аналізи і ґрунтується на інтеграції різнорівневих методів аналізу – лексичного, морфологічного, синтаксичного, семантичного, прагматичного та стилістичного. Такий підхід забезпечує комплексне дослідження тексту як цілісного комунікативного утворення, у межах якого взаємодіють змістові, структурні та функційні компоненти. Комплексна лінгвістична експертиза дає змогу не лише встановити формально-мовні параметри тексту, а й з'ясувати його комунікативно-прагматичне спрямування, інтенційно-емоційне навантаження, характер авторського мовлення та особливості індивідуального стилю автора. Завдяки цьому забезпечується наукова об'єктивність і достовірність висновків, що мають досить вагоме значення для інтерпретації тексту у межах судово-лінгвістичних, літературознавчих або стилістичних досліджень.

Висновки. Лінгвістична експертиза тексту є невід'ємною частиною сучасної гуманітарної науки. Вона сприяє забезпеченню інформаційної безпеки, захисту честі та гідності особи, підтриманню мовної культури суспільства. Встановлення мовної достовірності – це не лише технічний, а й етичний процес, який вимагає високої кваліфікації фахівця, глибоких знань у сфері семантики, прагматики та стилістики.

Перспективним напрямом подальших досліджень є створення стандартизованих методик лінгвістичного аналізу для цифрового контенту, що дозволить підвищити об'єктивність та ефективність експертизи в умовах інформаційного суспільства.

Список використаної літератури

1. Ажнюк Л. В. Типологія об'єктів лінгвістичної експертизи і методика їх дослідження. *Мовознавство*. 2016. № 3. С.3–18.
2. Ажнюк Л. В. Лінгвістична експертиза: статус і методологічні презумпції. *Мовознавство*. 2012. № 3. С. 47–64.
3. Загальна методика судово-лінгвістичної семантико-текстуальної експертизи / Т. В. Будко. Київ : Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2020. 55 с.
4. Прадід Ю.Ф. Вступ до юридичної лінгвістики: навч. посібник / за ред. чл.-кор. АПрН України Ярмиша О. Н. Сімферополь: Доля, 2002. 274 с.
5. Українське бюро лінгвістичних експертиз. URL: <http://lingvoexpert.org.ua/node>